Román oceněný Pulitzerovou cenou

HARPER LEE

Jako zabít ptáčka

PRODÁNO
40 MILIONŮ
VÝTISKŮ

HARPER LEE

Jako zabít ptáčka

MLADÁ FRONTA

– Panu Leeovi a Alici za lásku a dobrotu –

PŘELOŽILI MARCELA MAŠKOVÁ A IGOR HÁJEK

Copyright © 1960 by Harper Lee

Díl první

„I právníci snad kdysi byli dětmi.“

CHARLES LAMB

–1–

Když bylo mému bratru Jemovi skoro třináct let, utrpěl ošklivou zlomeninu v lokti. Když se mu ruka zahojila a jeho obavy, bude-li si moci ještě někdy zahrát ragby, se uklidnily, málokdy si na své zranění vzpomněl. Levou paži měl o něco kratší než pravou; když stál nebo šel, hřbet ruky mu odstával od těla v pravém úhlu a palec směřoval rovnoběžně se stehnem. Pokud stačil na přihrávky a výkopy, nedělal si s tím žádnou hlavu.

Když jsme se pak s odstupem let mohli ohlédnout nazpátek, nejednou jsme se vracívali k událostem, které vedly k Jemovu úrazu. Já tvrdím, že to všechno začali Ewellovi, ale Jem, který je o čtyři roky starší, prohlásil, že počátek sahá mnohem dál. Začalo to prý toho léta, kdy k nám přijel Dill a poprvé nám nasadil do hlavy nápad vylákat ven Bubu Radleyho.

Řekla jsem, že jestli to chce brát takhle zeširoka, pak to má tedy na svědomí Andrew Jackson[1]. Kdyby generál Jackson nebyl zahnal Kříky[2] s křikem nahoru po řece, Šimon Finch by nikdy nebyl připádloval vzhůru po Alabamě, a kde bychom byli, nebýt jeho? Abychom urovnávali spory pěstmi, na to jsme byli už dávno příliš staří, a tak jsme přibrali na poradu Atika. Otec řekl, že pravdu máme oba.

Jako Jižané spatřovali někteří příslušníci naší rodiny důvod k zahanbení v tom, že nemáme záznam o žádném předku, který by na jedné či na druhé straně bojoval v bitvě u Hastingsu[3]. Za předka jsme měli jedině lovce kožešin a mastičkáře Šimona Finche z Cornwallu, jehož zbožnost předčila pouze jeho lakota. Šimona v Anglii hnětlo, jak jsou ti, kdož si říkali metodisté, pronásledováni svými svobodymilovnějšími

1 Americký generál a státník, sedmý prezident Spojených států (1767–1845).

2 Příslušníci indiánských kmenů žijících na území Oklahomy, Alabamy a Georgie.

3 Místo, kde Normané svedli rozhodující bitvu při svém vpádu do Anglie roku 1066.

bratřími, a jelikož Šimon sám patřil k metodistům, vydal se přes Atlantik do Filadelfie, odtud na Jamajku, odtamtud do Mobilu a vzhůru po řece svatého Štěpána. Pamětliv, že John Wesley[4] kázal proti mnohomluvnosti při kupování a prodávání, získal si Šimon jměníčko provozováním medicíny, avšak v tomto povolání byl nešťasten ze strachu, že upadne v pokušení učinit něco, co, jak věděl, neslouží slávě Boží, jako třeba odívat se zlatem a drahocenným šatem[5]. A tak pustil Šimon z hlavy výrok svého učitele o vlastnictví nad lidmi, koupil si tři otroky a s jejich pomocí vybudoval usedlost na březích řeky Alabamy, asi pětašedesát kilometrů nad Svatým Štěpánem. Do Svatého Štěpána se vrátil jen jednou, jel si tam najít nevěstu a s ní pak založil rod oplývající hojností dcer. Šimon se dožil úctyhodného věku a zemřel bohat.

Bylo zvykem, že mužští členové rodiny zůstávali na Šimonově usedlosti, Finchově Můstku, a byli živi z bavlny. Statek byl soběstačný: ve srovnání s okolními latifundiemi byl sice Můstek skromný, skýtal však všechno, čeho bylo k životu zapotřebí, kromě ledu, pšeničné mouky a ošacení, které po řece přivážely lodi z Mobilu.

Šimon by býval sledoval roztržku mezi Severem a Jihem s bezmocným vztekem, protože připravila jeho potomky kromě půdy o všechno, přesto však zůstala zemědělská tradice zachována až do prvních let dvacátého století, kdy můj otec Atikus Finch odjel do Montgomery studovat práva a jeho mladší bratr vstoupil na bostonskou lékařskou fakultu. Z Finchů zůstala na Můstku jejich sestra Alexandra; provdala se za nemluvu, který většinu času proležel v síťové houpačce u řeky a hloubal nad tím, zda se mu na noční návnady něco chytilo.

Když můj otec složil advokátní zkoušky, vrátil se do Maycombu a začal tam provozovat praxi. Maycomb, ležící zhruba třicet kilometrů na východ od Finchova Můstku, byl sídlem maycombského okresu. Atikova kancelář v budově soudu obsahovala sotva víc než věšák na klobouky, plivátko, šachovnici a neposkvrněný kodex státu Alabama. Prvními dvěma otcovými klienty byli poslední dva provinilci, kteří byli v maycombské okresní věznici pověšeni. Atikus jim domlouval, aby

4 Anglický zakladatel metodismu (1703–1791).
5 Příkazy metodistického patnáctera.

využili velkomyslnosti obžaloby, která jim dávala možnost vyváznout životem, přiznají-li se k prosté vraždě. Byli to však Haverfordové, a to jméno se v maycombském okrese tradovalo jako synonymum pro ťulpase. Haverfordové poslali na věčnost předního maycombského kováře při rozmíšce vzniklé z domněle neoprávněného zabavení klisny, byli přitom tak neprozíraví, že čin spáchali v přítomnosti tří svědků, a nedali si vymluvit, že argument „tomu parchantovi to stejně patřilo" musí každému k obhajobě stačit. Neústupně trvali na tom, že nejsou vinni úkladnou vraždou, a tak Atikus nemohl pro své klienty vykonat víc než být přítomen jejich odchodu z tohoto světa, od kteréžto události se pravděpodobně datovala otcova hluboká nechuť k výkonu trestního práva.

Během prvních pěti let svého pobytu v Maycombu se Atikus ze všeho nejvíc věnoval utahování opasku; po několik dalších let investoval své výdělky do bratrova vzdělání. John Hale Finch byl o deset let mladší než otec a rozhodl se pro studium medicíny v době, kdy se pěstování bavlny přestalo vyplácet; ale když postavil Atikus strýce na vlastní nohy, plynul mu pak už z jeho právnické praxe docela slušný příjem. Měl rád Maycomb, byl rodák zdejšího okresu a vyrůstal tady; znal své lidi a oni znali jeho a díky přičinlivosti Šimona Finche byl pokrevně spřízněn nebo sešvagřen bezmála s každou rodinou ve městě.

Maycomb bylo starobylé město, ale když jsem je já poprvé poznala, bylo to už staré unavené městečko. Za deštivého počasí se ulice proměnily v červenou břečku; chodníky zarůstaly trávou, radniční a soudní budova na náměstí chátrala. Kdoví čím to, ale bývala tenkrát větší vedra: černý pes za takového letního dne trpěl; na náměstí se v dusném stínu dubů oháněli po mouchách vychrtlí mezci, zapřažení do prkenných vozů. Mužům měkly tuhé límečky kolem deváté hodiny ranní. Dámy se koupaly před polednem a po odpoledním šlofíčku a navečer se už podobaly rozměklým čajovým koláčkům s polevou z potu a voňavého zásypu.

Lidé se tenkrát neštvali. Loudali se po náměstí, šouravým krokem obcházeli okolní krámy a se vším si dávali na čas. Den byl dlouhý dvacet čtyři hodiny, ale zdál se delší. Lidé neměli naspěch, protože nebylo kam jít, nebylo co kupovat, ani na to nebyly peníze, a za hranicemi

maycombského okresu nic k vidění nebylo. Ale pro část národa to byla doba neurčitého optimismu: maycombský okres se před nedávnem dověděl, že se nemá čeho strachovat, leda samého strachu[6].

Bydleli jsme na hlavní obytné ulici Maycombu – Atikus, Jem a já a naše kuchařka Kalpurnie. Jem i já jsme byli se svým otcem spokojeni: hrál si s námi, četl nám a choval se k nám se zdvořilým odstupem. S Kalpurnií to bylo zase něco docela jiného. Byla samá hrana a kost; byla krátkozraká; šilhala; ruku měla širokou jako příčel u postele a dvojnásob tvrdou. Věčně mě vyháněla z kuchyně a přitom se mě ptala, proč prý nejsem tak poslušná jako Jem, jako by nevěděla, že je Jem starší, a volala mě vždycky domů, když mi to bylo nejmíň vhod. Sváděly jsme spolu kolosální a jednostranně končící bitvy. Kalpurnie z nich vycházela vítězně, hlavně proto, že se Atikus pokaždé přidal na její stranu. Byla u nás od té doby, co se Jem narodil, a na mne doléhala její tyranská přítomnost tak dlouho, kam až moje paměť sahala. Matka nám zemřela, když mi byly dva roky, takže mi nikdy nescházela. Byla rozená Grahamová z Montgomery; Atikus se s ní seznámil, když byl poprvé zvolen do státního zákonodárného sboru. Byl tehdy ve středních letech, matka byla o patnáct let mladší. Jem byl plodem prvního roku jejich manželství; po čtyřech letech jsem se narodila já a dva roky nato matka náhle zemřela na srdeční mrtvici. Bylo to prý u nich v rodě. Já jsem ji nepostrádala, ale Jemovi se myslím po ní stýskalo. Měl ji v živé paměti a nejednou si uprostřed hry dlouze vzdychl, potom se sebral a šel si hrát sám za garáž. Jak tohle na něho přišlo, věděla jsem, že je nejlépe nechat ho na pokoji.

Když táhlo mně na šestý a Jemovi na desátý rok, byl náš letní výběh ohraničen (v dosahu Kalpurniina hlasu) domem paní Duboseové, který stál o dvě čísla na sever od nás, a usedlostí Radleyových, o tři čísla na jih. Nikdy jsme nebyli v pokušení tuto hraniční čáru překročit. Dům Radleyových obývala neznámá bytost, kterou stačilo pouze popsat, abychom se celé dny chovali jako andílci; paní Duboseová byla učiněná saň.

Takové to bylo toho léta, kdy k nám přijel Dill.

---

6 Citát z nástupní řeči prezidenta Franklina Delana Roosevelta, proslovené 4. března 1933 uprostřed nejhlubší hospodářské krize.

Jednou brzy zrána, když jsme zahajovali vzadu na dvorku svou celodenní hru, zaslechli jsme s Jemem cosi štrachat vedle u slečny Ráchel Haverfordové v kapustovém záhonku. Šli jsme se podívat k drátěnému plotu, není-li to štěně – foxteriéří fenka slečny Ráchel byla totiž březí – ale zatím jsme tam našli človíčka, který seděl na zemi a hleděl na nás. Vsedě nebyl o mnoho větší než kapusta. Civěli jsme na něho a čekali, až promluví.

„Nazdar."

„Jakýpak nazdar," řekl Jem přívětivě.

„Jmenuju se Charles Baker Harris," představil se. „Umím číst."

„A má bejt?" řekla jsem.

„No, já myslel, že by vás třeba zajímalo, že umím číst. Jestli potřebujete něco přečíst, já vám to přečtu…"

„Kolik je ti?" vyslýchal ho Jem, „tak čtyři a půl, ne?"

„Bude mi sedum."

„Tak ze sebe nedělej zázraka," řekl Jem a trhl palcem směrem ke mně. „Tadyhle Čipera už čte od narození a nechodí ještě ani do školy. Na to, že ti bude sedm, jsi hezky prťavej."

„Jsem malej, ale mám hodně roků," bránil se.

Jem si sčísl vlasy dozadu, aby lépe viděl. „Nechceš jít k nám, Charlesi Bakere Harrisi?" pozval ho.

„Páni, to je ale jméno."

„O nic směšnější než tvoje. Teta Ráchel povídala, že se jmenuješ Jeremiáš Atikus Finch."

Jem se nasupil. „Já jsem na svoje jméno velkej dost," odsekl. „Zato ty máš jméno delší, než jsi sám. Určitě o půl metru delší."

„Jinak mi říkají Dill," řekl Dill a dral se pod plotem k nám.

„Polez raději vrchem než spodem," radila jsem mu. „Odkud jsi přijel?"

Dill byl z Meridianu ve státě Mississippi, je tu přes léto u své tety slečny Ráchel a bude od teďka jezdit do Maycombu každé léto. Jeho rodina pochází z maycombského okresu, matka pracuje u jednoho fotografa v Meridianu, poslala jeho fotku do soutěže krásných dětí a vyhrála pět dolarů. Peníze dala Dillovi a ten šel za ně dvacetkrát do kina.

„Tady kino nehrajou, leda občas dávají na radnici nějaký nábožný filmy," informoval ho Jem. „Byls na něčem pěkným?"

Dill viděl ***Drákulu***[7] a to odhalení zapůsobilo na Jema tak, že si změřil Dilla s náznakem úcty. „Vypravuj nám to," vyzval ho.

Dill byl originál. Měl krátké kalhoty z modrého plátna, připnuté knoflíčky ke košili, vlasy měl sněhobílé a přilípnuté k hlavě jako kachní chmýří; byl o rok starší než já, ale proti mně byl skrček. Když nám vyprávěl tu starou báchorku, modré oči se mu zapalovaly a hasly; rozesmál se vždycky nečekaně a vesele; měl ve zvyku tahat se za čupřinku vlasů uprostřed čela.

Když Dill proměnil Drákulu v prach a popel a Jem poznamenal, že film podle všeho vypadá líp než kniha, zeptala jsem se Dilla, kde má otce: „Ještě jsi o něm nic neříkal."

„Zádnýho nemám."

„Umřel ti?"

„Ne..."

„Když teda neumřel, tak přeci nějakýho máš, ne?"

Dill zrudl a Jem řekl, ať jsem zticha, což bylo neklamné znamení, že Dill byl vyzkoušen a přijat.

Pak už léto plynulo v obvyklých radovánkách. Jako obvykle jsme si vylepšovali hnízdo zbudované mezi dvojicí obrovitých mýdlovníků vzadu na dvoře, skotačili a provozovali náš rejstřík dramat, založených na dílech Olivera Optica, Victora Appletona a Edgara Burroughse[8]. V tomto ohledu jsme měli štěstí, že jsme Dilla získali. Vystupoval v rolích dříve vnucovaných mně – hrál lidoopa v ***Tarzanovi***, pana Crabtreeho v ***Loupežnících***, pana ***Damona*** v Tomu Swiftovi. Tak se nám z Dilla vyklubal kapesní čaroděj, v jehož hlavě se rojily ztřeštěné nápady, prazvláštní tužby a fantasmagorické představy.

Ale koncem srpna nás už náš donekonečna omílaný repertoár omrzel a tehdy nás přivedl Dill na nápad vylákat Bubu Radleyho z domu.

Ten dům Dilla fascinoval. Přes naše výstrahy a varování ho přitahoval, jako přitahuje měsíc vodu, ale nikdy ho nepřitáhl blíž než k nárožní svítilně, na bezpečnou vzdálenost od domovní branky. Tam vždycky postál, objal tlustý stožár a v zadumání upřeně hleděl na dům.

---

7 Román Brama Stokera (1847—1912), klasické dílo strašidelné literatury, hemžící se vlkodlaky, upíry a různými přízraky; byl několikrát zfilmován.

8 Autoři dobrodružných románů, poslední z nich tvůrce seriálu o Tarzanovi.

Radleyho usedlost vybíhala ostrým obloukem za náš dům. Od severu se přicházelo k přední verandě; chodník pak zahýbal a běžel podél pozemku. Dům byl nízký, kdysi býval bílý s hlubokou přední verandou a zelenými okenicemi, ale už dávno ztmavl do břidlicové šedi okolního dvora. Deštěm ztrouchnivělé šindele převisovaly přes okapy nad verandou; koruny dubů zacláněly slunce. Zbytky tyčkového plotu opile střežily dvorek vpředu – „umetený" dvorek, který se nikdy nezametal – kde bujel čirok a tupolistá protěž.

Uvnitř žil strašidelný zloduch. Lidé to alespoň tvrdili, ale Jem ani já jsme ho nikdy nespatřili. Povídalo se, že vychází ven za bezměsíčné noci a nahlíží do oken. Když někomu mrazík spálil azalky, bylo to proto, že na ně Bubu dýchl. Všechny kradmo spáchané drobné neplechy v Maycombu měl na svědomí on. Kdysi vyděsilo celé město každonoční hrůzostrašné řádění: lidé nacházeli zohavené slepice a domácí zvířata; ačkoli pachatelem byl Bláznivý Addie, který se nakonec utopil v Barkerově tůni, lidé pořád ještě hleděli na Radleyho dům úkosem a nebyli ochotni vzdát se svého prvotního podezření. Žádný černoch by nešel v noci kolem Radleyových, přešli vždycky na protější chodník a hvízdali si do kroku. Zezadu přiléhal k Radleyho parcele pozemek maycombské školy; vysoké pekanové ořešáky na Radleyho drůbežím dvorku setřásaly plody na školní dvůr, ale děti se ořechů ani nedotkly a nechávaly je ležet: ořechy od Radleyových by je otrávily. Míč, který při baseballu zaletěl k nim na dvůr, se bez řečí pokládal za ztracený.

Strasti toho domu započaly léta před tím, než jsme se já i Jem narodili. Ačkoli byly Radleyovým všude dveře otevřeny, stačili si sami, a to byla záliba v Maycombu neodpustitelná. Nechodili do kostela, což bylo v Maycombu hlavní povyražení, a modlili se doma; paní Radleyová leda vzácně přešla ulici na dopolední kávovou besedu se sousedkami a nebylo ani pomyšlení, že by se někdy stala členkou misionářského kroužku. Pan Radley chodíval každý den o půl dvanácté do města a rázem dvanácté se vracel, někdy s hnědým papírovým sáčkem, jenž podle odhadu sousedstva obsahoval rodinný nákup. Nikdy jsem se nedověděla, jak si starý pan Radley vydělává na živobytí – Jem říkal, že „kupuje bavlnu", což bylo zdvořilé označení pro nicnedělání, ale pan Radley tu žil se ženou a dvěma syny od nepaměti.

O nedělích zůstávaly u Radleyových okenice i dveře zavřeny, a to se rovněž vymykalo maycombským způsobům: zavřené dveře znamenaly nemoc nebo chladné počasí. Neděle byla dnem vyhrazeným pro oficiální odpolední návštěvy: dámy si natáhly korzety, muži si oblékli kabáty, děti se obuly. Ale aby o nedělním odpoledni vyšli sousedé po domovních schůdcích k Radleyovům a pozdravili se s nimi, to se nikdy nestalo. U Radleyových neměli žádné síťové dveře. Ptala jsem se jednou Atika, jestli to tak mají odjakživa; Atikus řekl, že ne, ale to prý jsem nebyla ještě na světě.

Podle toho, co se v sousedství tradovalo, se mladší Radley ve svých klackovských letech seznámil s několika Cunninghamy ze Starého Sarumu, příslušníky rozsáhlého a propleteného rodu, sídlícího v severní části okresu, a spolu utvořili partu, která měla zatím nejvíc ze všeho, co Maycomb poznal, náběh ke gangu. Nic zvláštního neprováděli, ale stačilo to, aby si o nich vykládalo celé město a aby byli veřejně pokáráni ze tří kazatelen; každou neděli jezdili autobusem do Abbottsvillu do kina; chodili na tancovačky do hospody Na rybárně, po celém okrese vyhlášeného karbanického pajzlu u řeky; okoušeli podomácku pálenou kořalku. Nikdo v Maycombu nesebral odvahu, aby panu Radleymu řekl, že se jeho syn dostal do špatné společnosti.

Jednou v noci, když se hoši přespříliš rozjařili, objížděli pozpátku náměstí ve vypůjčené kraksně, postavili se na odpor starosvětskému maycombskému obecnímu strážníkovi panu Connerovi, který je chtěl zatknout, a zamkli ho na záchodku vedle soudu. Město rozhodlo, že se něco musí udělat; pan Conner prohlásil, že je do jednoho všechny poznal a že je pevně rozhodnut a odhodlán jim to nedarovat, a tak se hoši dostali před soud mladistvých. Byli obžalováni, že tropili výtržnosti, rušili veřejný pořádek, dopustili se ublížení na těle a vyjadřovali se urážlivě a sprostě v přítomnosti a doslechu ženské osoby. Soudce se pana Connera dotázal, proč uvádí poslední obvinění, a pan Conner pravil, že kleli tak hlasitě, že to musely slyšet všechny maycombské dámy. Soudce rozhodl poslat chlapce na státní průmyslovou školu, kam bývali hoši leckdy posíláni jen z toho prostého důvodu, aby měli postaráno o stravu a slušné ubytování: nebylo to tedy žádné vězení ani pohana. Leč pan Radley na to hleděl jinak. Propustí-li soudce Artura, pan Radley se již postará, aby Artur nic takového

podruhé neprovedl. Protože soudce věděl, že pan Radley slovu dostojí, rád mu vyhověl.

Ostatní chlapci chodili na průmyslovku a dostalo se jim nejlepšího středoškolského vzdělání, jakého bylo možno ve státě dosáhnout; jeden pak dokonce vystudoval techniku v Auburnu. U Radleyových zůstávaly dveře zavřeny v neděli i ve všední dny a syna pana Radleyho potom celých patnáct let nikdo nespatřil.

Avšak přišel den, Jemovi sotva uvízl v paměti, kdy několik lidí zase uslyšelo a spatřilo Bubu Radleyho, ale Jem mezi nimi nebyl. Říkal, že Atikus toho o Radleyových nikdy moc nenamluvil; kdykoli se ho začal Jem vyptávat, měl pro něho Atikus jedinou odpověď: ať si hledí svého a nechá Radleyovy, aby dělali totéž, na to že mají právo; ale když se to stalo, Atikus prý kroutil hlavou a řekl: „Hm, hm, hm."

A tak Jem vyzvěděl nejvíc od slečny Štěpánky Crawfordové, která ráda vyvolávala mezi sousedy různice. Ta říkala, že celou tu historii zná. Podle slečny Štěpánky seděl Bubu v obývacím pokoji a vystřihoval z ***Maycombského hlasatele*** nějaké zprávy, které si chtěl nalepit do výstřižkového sešitu. Do pokoje vstoupil jeho otec. Když procházel pan Radley kolem, vrazil mu Bubu nůžky do nohy, vytáhl je, otřel si je o kalhoty a vystřihoval si dál.

Paní Radleyová vyběhla na ulici a křičela, že je chce Artur všechny zabít, ale když se dostavil na místo šerif, zastihl Bubu, jak dosud sedí v obývacím pokoji a vystřihuje si z ***Hlasatele***. Bylo mu tehdy třiatřicet let.

Slečna Štěpánka vykládala, že starý pan Radley, když se mu zmínili, že by jeho synovi mohl prospět pobyt v Tuscaloose[9], prohlásil, že žádný Radley do blázince nepůjde. Bubu není blázen, bývá jen občas předrážděný. Že by měli dát Bubu pod zámek, to pan Radley připustil, ale trval na tom, aby nebyl za nic souzen: není přece zločinec. Šerif neměl to srdce strčit ho do basy mezi černochy, a tak ho zamkli v soudní budově do sklepa.

Jak se Bubu vrátil ze sklepa zpátky domů, na to měl Jem jen mlhavé vzpomínky. Slečna Štěpánka Crawfordová povídala, že kdosi z městské rady panu Radleymu řekl, že Bubu v tom vlhku zajde na plesnivinu,

9 Okresní město ve středozápadní Alabamě se státním ústavem pro choromyslné.

jestli si ho nevezme domů. A pak, Bubu nemohl navěky zůstat okresu na krku.

Nikdo nevěděl, jakých zastrašovacích metod pan Radley použil, aby Bubu nepřišel lidem na oči, ale Jem si představoval, že ho skoro ustavičně drží řetězem připoutaného k posteli. Atikus povídal, kdepak, takhle ne, existují prý i jiné způsoby, kterými lze udělat z lidí duchy.

Vyvstával mi ještě před očima obraz paní Radleyové, jak občas otvírá dveře, jde k okraji verandy a zalévá kany. Každý den jsme však s Jemem vídali pana Radleyho odcházet do města a zase se vracet. Byl to hubený, šlachovitý muž s bezbarvýma očima, tak bezbarvýma, že se v nich neodráželo světlo. Měl ostře vystupující lícní kosti a široká ústa s horním rtem úzkým a spodním plným. Slečna Štěpánka Crawfordová o něm říkala, že ve své přímosti neuznává jiný zákon než slovo Páně, a my jsme jí věřili, neboť pan Radley chodil rovný jako pravítko.

Nikdy na nás nepromluvil. Když šel kolem nás, dívali jsme se do země a pozdravili jsme ho, a on místo odpovědi zakašlal. Jeho starší syn bydlel v Pensacole; na Vánoce jezdil domů a byl jedním z mála lidí, které jsme kdy viděli do toho domu vstoupit nebo z něho vyjít. Lidé říkali, že ode dne, kdy si pan Radley vzal Artura domů, zůstal dům jako po vymření.

Ale přišel den, kdy nám Atikus pohrozil, že nám to vytmaví, budeme-li na dvoře povykovat, a pověřil Kalpurnii, aby nás v jeho nepřítomnosti spořádala, kdybychom jenom hlesli. Pan Radley umíral.

Dával si na čas. Cesta kolem Radleyových byla na obou koncích zatarasena dřevěnými kozami, chodník byl vystlán slámou a doprava přesunuta do postranní ulice. Pokaždé, když šel doktor Reynolds navštívit nemocného, nechával stát vůz před naším domem a chodil k Radleyovým pěšky. Celé dny jsme se s Jemem ploužili po dvoře. Konečně byly kozy ze silnice odstraněny a my jsme stáli vpředu na verandě a dívali se, jak pan Radley koná svou poslední pouť kolem našeho domu.

„Už ho vezou, nejhoršího zloducha, do kterýho pánbůh duši dal," zahučela Kalpurnie a v zamyšlení si uplivla na dvůr. Překvapeně jsme na ni pohlédli, poněvadž Kalpurnie zřídka vyjadřovala své mínění o běloších.

Sousedé se domnívali, že když pan Radley odešel na věčnost, vyjde Bubu mezi lidi, ale to se přepočítali: jeho starší bratr se vrátil z Pensacoly a zaujal místo pana Radleyho. Od svého otce se lišil jedině věkem.

Jem říkal, že i pan Nathan Radley „kupuje bavlnu“. Ale pan Nathan na nás alespoň promluvil, když jsme mu popřáli dobré jitro, a někdy jsme ho vídali, jak se vrací z města s nějakým časopisem v ruce.

Čím víc jsme toho Dillovi o Radleyových vyprávěli, tím víc se chtěl dovědět, tím déle postával a objímal stožár svítilny, tím víc mu to vrtalo hlavou.

„Copak tam asi dělá,“ brumlal.

„Jako by měl každou chvilku vystrčit hlavu ze dveří.“

Jem řekl: „Však on ven chodí, když je tma jako v ranci. Slečna Štěpánka vypravovala, že se jednou o půlnoci vzbudila a viděla, jak kouká oknem přímo na ni… Prej jí ta jeho hlava připadala, jako když na ni hledí umrlec. Copak ty ses nikdy v noci nevzbudil a neslyšels ho, Dille? Chodí takhle –“ Jem zašoural nohama po štěrku. „Proč myslíš, že se slečna Ráchel na noc zamyká na dva západy? Kolikrát ráno jsem už našel jeho stopy u nás na zadním dvorku a jednou v noci jsem ho slyšel, jak škrábe vzadu na síťový dveře, ale než tam Atikus došel, byl pryč.“

„Jakpak asi vypadá?“ řekl Dill.

Jem mu ho popsal docela věrohodně: Bubu měří tak dva metry, soudě podle šlápot; živí se syrovými veverkami a kočkami, které si nachytá, proto má ruce potřísněné krví – kdo jí syrové zvířecí maso, ten už krev nikdy nesmyje. Na tváři se mu klikatí dlouhatánská jizva; zbývá mu pár zažloutlých zubů; oči má vypoulené a skoro bez přestání slintá.

„Co kdybysme zkusili vylákat ho nějak ven,“ řekl Dill. „Tak rád bych viděl, jak vypadá.“

Jem mu odpověděl, že jestli chce přijít o život, stačí, aby si zašel k Radleyovým a zaklepal na dveře.

K našemu prvnímu nájezdu došlo jedině proto, že se Dill s Jemem vsadili o ***Šedého ducha*** proti dvěma Tomům Swiftům, že Jem nedojde dál než k Radleyovic brance. Jem dosud jakživ žádnou zkoušku odvahy neodmítl.

Tři dny to rozvažoval. Myslím, že si cenil čest víc než hlavu, protože Dill ho udolal celkem hladce: „Máš strach,“ řekl mu první den. „Nemám strach, jenom respekt,“ bránil se Jem. Druhý den povídal Dill: „Máš takovej strach, že by ses neopovážil šlápnout ani na krajíček jejich dvorka.“ Jem mu řekl, to ať si nemyslí, poněvadž kolem Radleyových chodí den co den do školy.

„Vždycky poklusem," dodala jsem. Ale třetí den Dill Jema dostal, když mu řekl, že v Meridianu teda nemají lidi tolik nahnáno jako v Maycombu, že takové strašpytle jako tady v Maycombu jakživ neviděl.

To stačilo, aby se Jem vypravil na roh, tam se zastavil, opřel se o svítilnu a zadíval se na branku, opile visící na podomácku vyrobeném závěsu.

„Doufám, že ti už došlo, že nás všechny pomorduje, Dille Harrisi," řekl Jem, když jsme k němu došli. „Ale až ti vydloube oči, tak mi nic nevyčítej. Ty sis začal, to si pamatuj."

„Máš pořád ještě strach," mlel Dill vytrvale svou.

Jem požádal Dilla, aby si jednou provždy vštípil do paměti, že nemá strach vůbec z ničeho: „Já jenom nemůžu přijít na to, jak ho vylákat ven, aby nás přitom nedostal." A konečně kromě toho má prý sestřičku, na kterou musí myslet.

Jak tohle řekl, věděla jsem, že se bojí. Zrovna tak myslel na sestřičku, když jsem ho jednou ponoukala, aby skočil se střechy: „Kdybych se zabil, co bude s tebou?" staral se tehdy. Potom skočil, dopadl bez nehody a pocit odpovědnosti ho opustil až do chvíle, kdy se měl vypořádat s Radleyho domem.

„Chceš se z toho vykroutit?" zeptal se Dill. „Jestli jo, tak..."

„Dille, taková věc se musí promyslet," bránil se Jem. „Nech mě to chvilku rozvážit... to je, jako když nutíš želvu, aby vylezla..."

„Jak se to dělá?" zajímal se Dill.

„Zapálí se pod ní sirka."

Řekla jsem Jemovi, že jestli chce podpálit Radleyho stavení, povím to na něho Atikovi.

Dill prohlásil, že pálit sirky pod želvou je ohavnost.

„Jakápak ohavnost, dá si pak prostě říct – to není, jako kdybys s ní praštil do ohně," zavrčel Jem.

„Jak můžeš vědět, jestli ji to nebolí?"

„Taková želva nic necítí, ty hloupej," řekl Jem.

„Copak jsi želva, že to víš?"

„Matičko skákavá, Dille! Nech mě to rozvážit... snad se ubráníme kamenama..."

Jem stál v zadumání tak dlouho, až Dill trošičku slevil: „Neřeknu, že ses z toho vykrucoval, a vyměním s tebou ***Šedýho ducha***, když tam jenom zajdeš a sáhneš na barák."

Jem se rozzářil. „Stačí, když sáhnu na barák?“ Dill přikývl.

„Tak beton to stačí? Abys potom nevykládal něco jiného, jen co budu nazpátek.“

„Zaručeně to stačí,“ ujistil ho Dill. „On se asi na tebe vyřítí, až tě zahlídne na dvoře, my pak na něj s Čiperou skočíme a nepustíme ho, dokavad mu neřekneme, že mu nic neuděláme.“

Odlepili jsme se od rohu, přešli postranní ulici, která vedla vpředu kolem Radleyho domu, a zastavili jsme se před brankou.

„No tak jdi,“ pobídl Jema Dill, „jsme s Čiperou kousek za tebou.“

„Vždyť už jdu,“ ohradil se Jem, „nehoň mě pořád.“

Šel na roh parcely a zase nazpátek; obhlížel jednoduchý terén, jako by uvažoval, jak nejlépe provést vpád, a přitom vraštil čelo a škrábal se na hlavě.

Pak jsem se na něj pohrdavě ušklíbla.

Jem rozrazil vrátka a doběhl ze strany k domu, plácl do něho dlaní a hned se hnal kolem nás nazpátek, ani nevyčkal, aby se přesvědčil, jestli se mu jeho přepadení povedlo. Já s Dillem jsme uháněli v patách za ním. Když jsme se uříceni a bez dechu octli v bezpečí naší verandy, ohlédli jsme se.

Starý dům stál jako dřív, sešlý a zchátralý, ale jak jsme hleděli ulicí k němu, zazdálo se nám, že se jedna vnitřní žaluzie pohnula. Mžik. Pranepatrný, téměř neznatelný pohyb, a dům zase znehybněl.

–2–

Dill nám odjel počátkem září a vrátil se do Meridianu. Doprovodili jsme ho k pětihodinovému autobusu a já byla bez něho jako tělo bez duše, až jsem si uvědomila, že vlastně za týden začnu chodit do školy. V životě jsem se na nic tolik netěšila. V zimě jsem trávila celé hodiny v naší boudě na stromě, dívala jsem se odtamtud na školní dvůr, dvakrát zvětšujícím dalekohledem, který jsem dostala od Jema, jsem ze svého úkrytu pozorovala hemžící se děti, učila se jejich hrám, sledovala jsem Jemovo červené sáčko v poskakujících hloučcích, když si děti hrály na slepou bábu, potají jsem sdílela jejich nezdary a drobná vítězství. Tolik jsem toužila být mezi nimi.

Jem se uvolil, že mě první den do školy povede on; obvykle to sice bývá rodičovská záležitost, ale Atikus prohlásil, že Jema bude těšit, když mi bude moci ukázat, kde mám třídu. Myslím, že to bylo spojeno s nějakou peněžní transakcí, protože jak jsme klusali za roh kolem Radleyových, zaslechla jsem něco nepovědomě cinkat v Jemových kapsách. Když jsme doběhli na kraj školního dvora a zpomalili do kroku, Jem mi důtklivě vyložil, že ho nemám během vyučování s ničím otravovat ani za ním chodit, abychom si zahráli kapitolu z ***Tarzana a mravenčích lidí***, že ho nemám přivádět do rozpaků zmínkami o jeho soukromém životě ani se mu o přestávkách a v poledne věšet na paty. Mám se držet první třídy a on se bude držet páté. Mám ho zkrátka nechat na pokoji.

„To znamená, že si už nemůžeme spolu hrát?“ zeptala jsem se.

„Doma si budeme hrát jako vždycky,“ řekl, „ale škola je něco jiného – však to poznáš.“

Opravdu. Než uplynulo první dopoledne, naše učitelka slečna Karolína Fisherová mě vyvlekla z lavice, postavila před třídu, klepla mě pravítkem přes dlaň a pak mě nechala stát v koutě až do oběda.

Slečně Karolíně nebylo víc než jedenadvacet. Měla zářivě kaštanové vlasy, růžové tváře a karmínově nalakované nehty. Nosila také lodičky s vysokým podpatkem a červenobílé proužkované šaty. Vypadala a voněla jako větrový bonbón. Bydlela přes ulici dům pod námi v podnájmu u slečny Maudie Atkinsonové v předním pokoji nahoře, a když nás slečna Maudie slečně Karolíně představila, Jem chodil několik dní jako zmámený.

Slečna Karolína napsala na tabuli hůlkovým písmem své jméno a řekla: „Stojí tu napsáno, že se jmenuji Karolína Fisherová. Pocházím ze Severní Alabamy, z winstonského okresu.“ Třída zabručela v obavě, jestli se neukáže, že i paní učitelka chová ve své povaze díl podivínství, jímž se tento kraj vyznačoval. (Když se Alabama 11. ledna 1861 odtrhla od Unie, winstonský okres se odtrhl od Alabamy, jak vědělo v maycombském okrese každé děcko.) V Severní Alabamě převládali kořalečníci, majitelé tajných velkopalíren, ocelářské společnosti, republikáni, profesoři a další osoby pochybného původu.

Slečna Karolína zahájila první den předčítáním pohádky o kočičkách. Kočičky vedly spolu dlouhé rozhovory, nosily roztomilé šatičky a bydlely v teplounkém domečku pod kuchyňskými kamny. Když paní

Kočková telefonicky objednávala v cukrárně sladové myšky v čokoládě, třída se kroutila jako vědro žížal. Slečna Karolína si nebyla, zdálo se, vědoma, že otrhaní prvňáčci v hrubých bavlněných košilích a sukních z pytloviny, kteří skoro všichni okopávali bavlnu a krmili prasata od chvíle, kdy se začali batolit, jsou vůči obrazné literatuře imunní. Slečna Karolína příběh dočetla a vzdychla: „Ach, to bylo překrásné, viďte?“

Potom šla k tabuli a napsala ohromnými hůlkovými písmeny abecedu, obrátila se ke třídě a otázala se: „Umí to někdo přečíst?“

Uměli to všichni; většina prvňáčků loni propadla.

Vyvolala mě, asi proto, že věděla, jak se jmenuji; když jsem četla abecedu, objevila se jí mezi obočím drobná vráska, a když mě nechala nahlas přečíst skoro celý ***Můj první slabikář*** a burzovní zprávy ***Mobilského věstníku***, shledala, že jsem gramotná, a pohlédla na mě s víc než mírnou nelibostí. Řekla mi, abych otci vyřídila, že už mě nemá učit, poněvadž by mi to při čtení vadilo.

„Učit?“ vyhrkla jsem překvapeně. „Nic mě neučil, paní učitelko. Atikus nemá čas, aby mě učil,“ dodala jsem, když se slečna Karolína usmívala a vrtěla hlavou. „Vždyť on bývá večer tak unavený, že jenom sedí v obývacím pokoji a čte si.“

„Když tě neučil tatínek, tak kdo tedy?“ zeptala se slečna Karolína dobrotivě. „Někdo tě učil. Přece neumíš číst ***Mobilský věstník*** sama od narození.“

„Jem říká, že umím. Četl jednu knihu, kde jsem se jmenovala Bullfinchová místo Finchová. Jem říkal, že se vlastně jmenuju Jana Luisa Bullfinchová, že mě vyměnili, když jsem se narodila, a že ve skutečnosti jsem –“

Slečna Karolína si zřejmě myslela, že lžu. „Nedejme se unést obrazotvorností příliš daleko, miláčku,“ řekla. „Tatínkovi pěkně povíš, aby tě už neučil. Číst se nejlépe začíná s čerstvou myslí. Řekni mu, že to teď převezmu já a pokusím se napravit, co se dá –“

„Prosím?“

„Tvůj otec neumí učit. Můžeš si sednout.“

Zamumlala jsem omluvu, odebrala jsem se zpátky do lavice a přemítala o svém zločinu. Nikdy jsem se vědomě neučila číst, ale nevím ani jak, vždycky jsem podloudně hltala noviny. Když jsem dlouhé

hodiny vysedávala v kostele – nenaučila jsem se to tam? Nevzpomínala jsem si, že bych někdy neuměla číst ze zpěvníku. Teď, když jsem byla donucena o tom přemýšlet, bylo čtení něco, co jsem pochytila tak, jako jsem se naučila připnout si vzadu kalhotky k tričku bez otáčení nebo ze spleti tkaniček vykouzlit dvě kličky. Nemohla jsem si vzpomenout, kdy se řádky nad sunoucím se Atikovým prstem rozlišily ve slova, ale pokud jsem se pamatovala, hleděla jsem do nich večer co večer, poslouchala denní zprávy, návrhy zákonů, deníky Lorenze Dowa[10] – všechno, co Atikus zrovna četl, když jsem si mu vždycky večer vylezla na klín. Dokud jsem nedostala strach, že o tohle všechno přijdu, čtení mě nijak zvlášť nebavilo. Jako člověka nebaví dýchat.

Věděla jsem, že jsem slečnu Karolínu rozladila, a tak jsem dala celkem pokoj a hleděla z okna až do přestávky, kdy mě Jem na dvoře vytrhl z chumlu prvňáčků. Zeptal se mě, jak mi to jde. Všechno jsem mu vylíčila.

„Kdybych tu nemusela zůstat, hned bych utekla. Jeme, ta protivná učitelka tvrdí, že mě Atikus učí číst a že toho má nechat –"

„Neber si to tak, Čipero," utěšoval mě Jem. „Naše učitelka říkala, že slečna Karolína zavádí novej způsob vyučování. Naučila se to na univerzitě. Brzo se to zavede ve všech třídách. Podle toho způsobu se nemusíš učit tolik z knih – třeba jako když se chceš naučit o krávě, tak si ji zajdeš podojit, rozumíš?"

„Když mě ale, Jeme, krávy nezajímají, já –"

„Ale určitě jo. O kravách musíš všechno znát, ty v životě maycombského okresu moc znamenají."

Spokojila jsem se s tím, že jsem se Jema zeptala, jestli mu nepřeskočilo.

„Já ti chci jenom vysvětlit, v čem je ten novej způsob, podle kterýho se teď v první třídě vyučuje, ty janku. To je Deweyho desetinná soustava[11]."

Protože o správnosti Jemových tvrzení jsem neměla nikdy pochybnosti, neviděla jsem důvod, proč bych teď měla o nich začít pochybovat.

---

10 Americký metodistický kazatel a výstředník (1777–1734).

11 Jem si plete amerického pedagoga Johna Deweyho (1859–1952) a jeho učební metodu s americkým knihovníkem Melvilem Deweym (1851–1931), tvůrcem decimální knihovnické klasifikace.

Deweyho desetinná soustava spočívala zčásti v tom, že slečna Karolína nám mávala před očima kartičkami, na nichž bylo hůlkovým písmem napsáno „má“, „máma“, „táta“ a „ty“. Žádná připomínka se zřejmě od nás neočekávala a třída přijímala tato impresionistická zjevení v tichosti. Nudila jsem se, a tak jsem začala psát dopis Dillovi. Slečna Karolína mě při tom přistihla a řekla mi, abych otci vyřídila, že mě nemá učit. „Kromě toho,“ pravila, „v první třídě nepíšeme psacím, ale hůlkovým písmem. Psací písmo se budeš učit teprve ve třetí třídě.“

Tohle měla na svědomí Kalpurnie. Asi mi tak zabraňovala, abych ji za deštivých dnů nepřipravila o rozum. Dávala mi úlohy ze psaní: nahoru na tabulku mi pevnou rukou načmárala abecedu a pod ni potom opsala kapitolu z bible. Když jsem její krasopis uspokojivě napodobila, odměnila mě chlebem s máslem a cukrem. Kalpurnie neznala v učení sentimentalitu: málokdy jsem se jí zalíbila a málokdy mě odměnila.

„Všichni, kdo půjdou na oběd domů, zvednou ruku,“ řekla slečna Karolína a vyrušila mě z úvah o dalším důvodu mít dopal na Kalpurnii. Městské děti se přihlásily a paní učitelka si nás prohlédla.

„Kdo má oběd s sebou, položí si ho na lavici.“

Jako mávnutím proutku se vynořily baňky s melasou a na stropě se roztančily kovové pablesky. Slečna Karolína procházela uličkami, nakukovala a šťourala do nádob s obědy; když byla s jejich obsahem spokojena, pokyvovala hlavou, nad jinými se trošku zakabonila. U lavice Waltra Cunninghama se zastavila: „Kde ty máš jídlo?“ zeptala se.

Každý žáček první třídy poznal Waltrovi na obličeji, že má měchovce. Protože nenosil boty, věděli jsme taky, jak k nim přišel. To neřádstvo se člověka chytne, když chodí bos v blátě na dvoře a tam, kde se rochňají prasata. Kdyby měl Walter boty, byl by si je obul první den do školy a pak by je býval odložil až do půli zimy. Měl však čistou košili a úhledně pospravované kalhoty.

„Zapomněl sis dneska oběd?“ zeptala se ho slečna Karolína.

Walter se díval přímo před sebe. Viděla jsem, jak mu na hubené čelisti poskočil sval.

„Zapomněl sis ho ráno doma?“ ptala se slečna Karolína. Waltrovi znovu zaškubala čelist.

„Ano, pančelko," zamumlal konečně.

Slečna Karolína šla ke stolku a otevřela peněženku. „Tady máš pětadvacet centů," řekla Waltrovi. „Jdi se dneska najíst do města. Zítra mi to vrátíš."

Walter zavrtěl hlavou: „To né, prosím, děkuju," protáhl tiše.

V hlase slečny Karolíny zazněla netrpělivost: „Tu máš, Waltře, pojď si pro peníze." Walter zase zavrtěl hlavou.

Když Walter zavrtěl hlavou potřetí, někdo zašeptal: „Hele, řekni jí to, Čipero."

Rozhlédla jsem se a viděla, že na mě hledí skoro všichni z města i přespolní delegace dojíždějící autobusem. Dvakrát jsme už se slečnou Karolínou spolu rokovaly a děti na mě hleděly v bezelstném přesvědčení, že důvěrná známost plodí porozumění.

Ze soucitu k Waltrovi jsem vstala: „Prosím – paní učitelko?"

„Co je, Jano Luiso?"

„Paní učitelko, on je Cunningham." Posadila jsem se.

„Cože, Jano Luiso?"

Myslela jsem, že jsem věc náležitě objasnila. Nám ostatním to dostatečně jasné bylo: Walter Cunningham tu sedí a lže, jako když tiskne. Nezapomněl si oběd, žádný nemá. Nemá ho dnes, nebude ho mít zítra ani pozítří. Pravděpodobně nikdy v životě neviděl tři pětadvaceti centy pohromadě.

Zkusila jsem to ještě jednou: „Walter je od Cunninghamů, paní učitelko."

„Prosím, Jano Luiso?"

„To nic, paní učitelko, časem poznáte všechny zdejší lidi. Cunninghamové nevzali nikdy nic, co by nemohli zaplatit – ani balíčky z charity, ani žebračenky. Jakživi od nikoho nic nevzali, protloukají se s tím, co mají. Moc toho nemají, ale protlučou se s tím."

Své mimořádné znalostí kmene Cunninghamů – totiž jedné jeho odnože – jsem nabyla z toho, co se událo loni v zimě. Waltrův otec byl Atikovým klientem. Po duchamorné rozpravě o svěřenském nástupnictví, kterou spolu jednou večer vedli u nás v obývacím pokoji, řekl pan Cunningham před odchodem: „Pane Finch, já nevím, kdy vám budu vůbec moct zaplatit."

„S tím si naprosto nelamte hlavu, Waltře," řekl Atikus.

Když jsem se zeptala Jema, co je to svěřenství, a on mi řekl, že to jsou potíže dědiců, kterým jejich příbuzní něco svěřili, ale přitom jim nevěřili, zeptala jsem se Atika, jestli nám pan Cunningham někdy zaplatí.

„Penězi ne," řekl Atikus, „ale do roka budu mít zaplaceno. Jen počkej."

Čekali jsme. Jednou ráno jsme s Jemem našli vzadu na dvoře fůru naštípaného dříví. Později se na zadních schůdcích objevil pytel ořechů. Na Vánoce jsme dostali bedničku sarsaparily a cesmíny. Když jsme pak na jaře našli pytel mladého tuřínového chrástu, řekl Atikus, že mu pan Cunningham zaplatil víc, než byl dlužen.

„Proč ti takhle platí?" zeptala jsem se.

„Protože to je jediný způsob, jak mi může zaplatit. Peníze nemá."

„Jsme my chudí, Atiku?"

Atikus přikývl. „To jsme."

Jem svraštil nos. „Jsme tak chudí jako Cunninghamové?"

„Ne tak docela. Cunninghamové jsou venkované, farmáři, a ty krize postihla nejhůř."

Atikus nám řekl, že lidé svobodných povolání jsou chudí, protože jsou chudí farmáři. Maycombský okres leží v zemědělském kraji, a proto lékaři, zubaři i advokáti pracně shánějí své pěticenty a deseticenty. Ale není to jen svěřenství, co pana Cunninghama souží. Akry, které nejsou svěřenstvím omezeny, jsou do posledního zatíženy hypotékou, a ta trocha hotových peněz, které vydělá, padne na úroky. Kdyby si dával pozor na jazyk, mohl by dostat zaměstnání na nouzových pracích, ale jeho půda by přišla vniveč, kdyby ji zanedbal, a tak pan Cunningham raději hladoví, aby si udržel půdu a mohl ve volbách hlasovat, jak se mu zlíbí. Pan Cunningham, řekl Atikus, pochází z houževnatého plemene.

Protože Cunninghamové neměli na zaplacení advokátovi, zaplatili nám jednoduše tím, co měli. „Vy jste nevěděli," divil se Atikus, „že doktor Reynolds to praktikuje zrovna tak? Některým lidem počítá za přivedení dítěte na svět vědro brambor. Slečno Čipero, věnujete-li mi pozornost, povím vám, co je to dědické svěřenství. Jemovy definice sedí někdy skoro přesně."

Kdybych byla uměla tohle všechno slečně Karolíně vyložit, byla bych ušetřila sebe nepříjemností a slečnu Karolínu pozdějšího pokoření,

jenomže já neměla takové vyjadřovací schopnosti jako Atikus, a tak jsem řekla: „Vy ho zahanbujete, paní učitelko. Walter nemá doma pětadvacet centů, aby vám je mohl donést, a dříví na topení vy nepotřebujete."

Slečna Karolína zůstala stát jako opařená; potom mě popadla za límec a odvlekla mě zpátky k svému stolku. „Jano Luiso, už toho mám dneska od tebe právě dost," řekla. „Začínáš, milánku, v každém ohledu špatně. Nastav ruku."

Myslela jsem si, že mi chce na ni plivnout, poněvadž jedině z toho důvodu nastavovali lidi v Maycombu ruku: tímto starobylým způsobem se totiž zpečeťovaly ústní smlouvy. Nechápala jsem, jaký jsme spolu uzavřely obchod, a obrátila jsem se tázavě ke třídě, ale všichni na mě hleděli v rozpacích. Slečna Karolína vzala pravítko, rychle mě párkrát lehce klepla a pak mi řekla, ať si stoupnu do rohu. Třída propukla v burácivý řehot, když konečně všem došlo, že mi slečna Karolína nařezala.

Když jim slečna Karolína pohrozila, že je postihne stejný osud, vybuchli nanovo a vystřízliveli, teprve když na ně padl stín paní učitelky Bountové. Slečna Bountová, maycombská domorodka, která nebyla dosud zasvěcena do tajů Deweyho soustavy, se objevila ve dveřích s rukama v bocích a oznámila: „Jestli se z téhle třídy ozve ještě hlásek, tak vás tady všechny srovnám. Slečno Karolíno, šestá třída se kvůli tomu randálu nemůže soustředit na pyramidy!"

Nestála jsem na hanbě dlouho; vysvobodilo mě zazvonění. Slečna Karolína se dívala, jak se žáci jeden po druhém trousí na oběd. Protože jsem vycházela poslední, zahlédla jsem, jak klesla na židli a zabořila hlavu do rukou. Kdyby se byla ke mně zachovala přátelštěji, byla bych ji politovala. Byla to taková hezoučká osůbka.

–3–

Trochu mě odškodnilo, když jsem na dvoře před školou chytila Waltra Cunninghama, ale sotva jsem mu začala rýt nosem v prachu, přišel Jem a poručil mi, abych toho nechala. „Jsi větší než on," řekl.

„Je skoro tak starej jako ty," protestovala jsem. „Kvůli němu jsem začala tak špatně."

„Pusť ho, Čipero. Co se stalo?“

„Neměl s sebou nic k obědu,“ řekla jsem a vysvětlila, jak jsem se zapletla do Waltrovy stravovací záležitosti.

Walter se zvedl, zůstal tiše stát a poslouchal, o čem mluvíme. Pěsti měl polozaťaté, jako by čekal, že ho napadneme oba dva. Zadupala jsem na něho, abych ho odehnala, ale Jem mě pohybem ruky zarazil. Prohlížel si Waltra a tvářil se přemítavě. „Pan Walter Cunningham ze Starýho Sarumu je tvůj tatínek?“ zeptal se a Walter přikývl.

Walter vypadal, jako by vyrostl na rybí stravě; oči, stejně modré jako oči Dilla Harrise, měl uslzené a víčka zarudlá. V obličeji byl jako bez krve, až na špičku nosu, která byla vlhce růžová. Jezdil si prsty po šlích modráků a nervózně si pohrával s kovovými přezkami.

Jem se na něho znenadání zazubil. „Pojď s námi na oběd, Waltře,“ řekl. „Uděláš nám tím radost.“

Waltrův obličej se rozzářil, potom potemněl.

Jem řekl: „Náš tatínek se dobře zná s tvým tatínkem. Tadyhle Čipera je trdlo – ona už se s tebou prát nebude.“

„Já bych to tak jistě netvrdila,“ ohradila jsem se. Samozřejmost, s jakou se Jem za mě zavazoval, mě podráždila, ale utíkaly nám drahocenné minuty polední přestávky. „No jo, Waltře, já tě už nebudu bít. Máš rád fazole? Naše Kalpurnie moc dobře vaří.“

Walter se nehýbal a kousal se do rtu. Už jsme se s Jemem vzdali a došli jsme skoro až k Radleyovým, když na nás Walter zavolal: „Hej, počkejte, já jdu!“

Když nás dohonil, Jem se s ním začal mile bavit. „Tady bydlí strašidlo,“ řekl srdečně a ukázal na dům Radleyových. „Užs o něm slyšel, Waltře?“

„No aby ne,“ řekl Walter. „Dyť. Jsem z toho měl málem smrt první rok, co jsem začal chodit do školy a sněd ty pekany – lidi povídají, že ty vořechy byly vod něho votrávený a že je hodil přes plot do školy.“

Když jsme teď šli s Waltrem vedle Jema, zdálo se, že se Bubu Radleyho ani za mák nebojí. Dokonce se začal holedbat: „Jednou jsem došel úplně až k domu,“ vykládal Waltrovi.

„Kdo už jednou došel až k domu, neměl by ještě pořád hnát jako divej pokaždý, když jde kolem,“ prohodila jsem k oblakům nad hlavou.

„A kdo žene jako divej, slečno rejpalko?“

„Ty, když s tebou nikdo nejde."

Než jsme došli ke schodům před naším domem, Walter už zapomněl, že je Cunningham. Jem zaběhl do kuchyně a poprosil Kalpurnii, aby dala na stůl o jeden talíř víc, že vedeme hosta. Atikus Waltra pozdravil a zapředl s ním rozhovor o úrodě, kterému jsme já ani Jem nerozuměli.

„Já, pane Finch, nemůžu furt první třídu vychodit, poněvač musím pokaždý na jaře vostat doma a pomáhat tátovi vokopávat, ale teď nám už dorost další, kerej může na pole."

„Zaplatili jste za něj vědro brambor?" zeptala jsem se, ale Atikus na mě kývl, abych mlčela. Walter si nakládal na talíř a přitom k mému a Jemovu údivu hovořil s Atikem jako muž s mužem. Atikus rozvinul úvahu o problémech zemědělství, ale Walter ho přerušil a zeptal se, jestli máme doma melasu. Atikus zavolal Kalpurnii a ta se vrátila se džbánem sirupu. Stála a čekala, až si Walter poslouží. Walter si štědře poléval zeleninu a maso sirupem. Snad by si jej byl nalil i do sklenice s mlékem, kdybych se ho nebyla zeptala, co to, krutibrko, dělá.

Stříbrný talířek zachřestil, jak na něj Walter postavil džbán. Rychle schoval ruce do klína a pak svěsil hlavu.

Atikus na mě znovu kývl. „Ale když on si celej oběd zaplácal sirupem," namítala jsem. „Nalil si to na všechno –"

Nato mě Kalpurnie požádala, abych ji doprovodila do kuchyně.

Zuřila, a když se Kalpurnie rozzuřila, začala být se spisovným jazykem na štíru. Když byla klidná, vládla jím stejně dobře jako ostatní Maycombští. Atikus říkal, že Kalpurnie je vzdělanější než většina černochů.

Když na mě upřela svůj šilhavý pohled, drobné vrásky kolem očí se jí prohloubily. „Jsou lidi, který nejedí jako my," šeptala rozlíceně, „ale ty jim to nebudeš u stolu předhazovat. Jednou sis toho chlapce přivedla domů jako hosta, a když dostane chuť třeba na ubrus, tak ho necháš, rozumíš?"

„Jakejpak host, takovej Cunningham –"

„Mlčíš! Ať je kdo chce, jak sem někdo jednou vkročí, je to tvůj host, a nežádej si mě, jestli tě ještě nachytám, že někoho kritizuješ, jako bys byla bůhvíjaká honóra! Jste snad lepší lidi než Cunninghamovic, ale to neznamená, že se budeš nad nima takhle vytahovat – když se

neumíš chovat, abys mohla jíst u stolu, můžeš si sednout tady a jíst v kuchyni!“

Kalpurnie mě strčila létacími dveřmi do jídelny a jednu mi lupla. Sebrala jsem si talíř a dojedla jsem oběd v kuchyni, stejně jsem ale byla ráda, že jsem byla ušetřena potupy přijít jim znovu na oči.

Řekla jsem Kalpurnii, že ještě uvidí, jak ji vytrestám: až se jednou nebude dívat, půjdu a utopím se v Barkerově tůni, a pak bude litovat. Kromě toho, dodala jsem, už mi to dnes jednou zavařila: naučila mě psát a je to všechno její vina. „Máš moc řečí,“ odbyla mě.

Zpátky do školy šel Jem s Waltrem napřed: opozdit se, abych si mohla Atikovi vylít srdce, jakých příkoří se mi dostalo od Kalpurnie, to věru stálo i za osamělý trysk kolem Radleyových. „Beztak má Jema radši než mě,“ zakončila jsem svůj výlev a navrhla Atikovi, aby dal Kalpurnii co nejdřív vyhazov.

„To tě nikdy nenapadlo, že ji Jem z polovice tolik nedopaluje jako ty?“ Atikův hlas zněl tvrdě. „Nemám v úmyslu ji vyhodit teď ani jindy. Bez Kal bychom nemohli existovat jediný den, na tos ještě nepřišla? Jen si vzpomeň, co všechno Kal pro tebe dělá, a poslouchej ji, rozumíš?“

Vrátila jsem se do školy a živila jsem v sobě zášť proti Kalpurnii až do okamžiku, kdy mě z uraženého vzdoru náhle vytrhlo zaječení. Vzhlédla jsem a spatřila slečnu Karolínu stojící uprostřed třídy s výrazem hrůzy a děsu. Zřejmě se vzpamatovala natolik, že se jala pokračovat ve výkonu svého povolání. „Je to živé! Zaječela.“

Pánské osazenstvo třídy jí běželo na pomoc jako jeden muž. Propána, pomyslela jsem si, bojí se myši. Malý Chuck Little, který měl úžasné pochopení pro všechny živé tvory, se zeptal: „Kam běžela, paní učitelko? Kam utekla, řekněte, rychle! D. C. –“ obrátil se k hochovi za sebou – „D. C., zavři dveře a chytneme ji. Honem, paní učitelko, kam běžela?“

Slečna Karolína neukázala chvějícím se prstem ani na podlahu, ani na lavici, ale na nějakého hromotluka, kterého jsem neznala. Malý Chuck protáhl obličej a konejšivě řekl: „Vy myslíte tady toho? Ano, pančelko, ten je živej. Čímpak vás tak vyděsil?“

Slečna Karolína pravila zoufale: „Šla jsem kolem něho a ono mu to vylezlo z vlasů… z ničeho nic mu to vylezlo z vlasů –“

Malý Chuck se široce zazubil: „Z breberky nemusíte mít žádnej

strach, paní učitelko. To jste ještě žádnou neviděla? Ničeho se nebojte, jděte si ke stolku a něco nás zase učte."

Malý Chuck byl dalším členem osazenstva, který nikdy nevěděl, jestli bude mít příští den co do úst, ale byl to rozený džentlmen. Vsunul ruku pod slečnin loket a odvedl ji před lavice. „Neberte si to tak, paní učitelko," řekl. „Breberky se nemusíte bát. Donesu vám napít studené vody."

Breberčin pan domácí neprojevoval sebemenší zájem o pozdvižení, které způsobil. Poškrábal se ve vlasech nad čelem, vyhledal nájemníka a rozlouskl ho mezi palcem a ukazováčkem.

Slečna Karolína sledovala průběh operace s úděsným zaujetím. Malý Chuck jí donesl vodu v papírovém pohárku a slečna ji s povděkem vypila. Konečně byla opět mocna slova. „Jak se jmenuješ, synku?" otázala se tiše.

Chlapec zamrkal. „Kdo, já?" Slečna Karolína přikývla.

„Burris Ewell."

Slečna Karolína nahlédla do třídní knihy. „Mám tady jednoho Ewella, ale nemám u něho křestní jméno… mohl bys mi je hláskovat?"

„Kdybysem věděl jak. Doma mi říkají Burris."

„Podívej, Burrisi," řekla slečna Karolína, „myslím, že pro dnešek odpoledne ti dáme volno. Půjdeš domů a umyješ si hlavu."

Vytáhla ze stolku tlustou knihu, zalistovala v ní a chvilku četla. „Dobrý domácí prostředek proti – Burrisi, půjdeš domů a umyješ si vlasy louhovým mýdlem. Až je budeš mít umyté, natřeš si hlavu petrolejem."

„Na co?"

„Aby ses zbavil těch – no, breberek. Rozumíš, Burrisi, ostatní děti by je mohly od tebe dostat, a to bys přece nechtěl, že ne?"

Hoch vstal. V životě jsem neviděla někoho tak špinavého. Krk měl tmavě šedý, hřbety rukou rezavé a za nehty hluboko zažranou černou špínu. Na obličeji měl čisté místo jako pěst, z něhož hleděl na slečnu Karolínu. Nikdo si ho předtím nevšiml, snad proto, že většinu dopoledne jsem bavila třídu já se slečnou Karolínou.

„A ještě se, Burrisi, prosím tě, vykoupej, než sem zase zítra přijdeš," řekla slečna Karolína.

Chlapec se hrubě zasmál. „Já nejdu domů kvůli vám, pančelko. Stejně jsem chtěl zrovna vypadnout – pro letošek to mám odbytý."

Slečna Karolína se zatvářila nechápavě. „Jak to myslíš?“

Hoch neodpověděl. Opovržlivě odfrkl.

Odpověděl jí jeden ze starších členů žactva: „On je Ewell, paní učitelko,“ a já byla zvědavá, setká-li se toto vysvětlení se stejným nezdarem jako můj pokus. Ale zdálo se, že slečna Karolína je ochotna ho vyslechnout. „Je jich plná škola. Každej rok přídou do školy akorát první den a pak jdou domů. Školní pracovnice je sem dostane, páč jim pohrozí šerifem, ale už se ani nepokouší je tady udržet. Myslí si, že se předpis dodrží, když je zapíše a první den je sem zažene. Vy je pak máte zapisovat jako nepřítomný až do konce roku…“

„Ale co tomu říkají jejich rodiče?“ zeptala se slečna Karolína s opravdovou účastí.

„Mámu už nemají,“ zněla odpověď, „a jejich táta je pruďas.“

Burris Ewell byl přednesenou zprávou polichocen. „Chodím už třetí rok na první den do první třídy,“ pravil sdílně. „Počítám, že když budu tenhle rok šikovnej, pustěj mě do druhý…“

Slečna Karolína pravila: „Burrisi, sedni si zase, prosím tě,“ a v tu chvíli, jak to vyřkla, jsem věděla, že se dopustila vážného omylu. Chlapcova blahosklonnost se bleskem změnila ve vztek.

„Tak to zkuste mě posadit, pančelko.“

Malý Chuck vyskočil. „Pusťte ho, ať si jde, paní učitelko,“ řekl. „Je to darebák, moc zlej darebák. Ještě si tu může něco začít a jsou tu malý děti.“

Malý Chuck byl sice droboulinký človíček, ale když se Burris k němu otočil, jeho pravička zajela do kapsy. „Dej si pozor, Burrisi,“ řekl. „Ani se neohlídneš a bude po tobě. Seber se a jdi domů.“

Zdálo se, že se Burris zalekl kloučka, který mu sahal do pasu, a slečna Karolína využila jeho nerozhodnosti: „Běž domů, Burrisi. Jinak zavolám ředitele,“ řekla. „Stejně to budu muset hlásit.“

Chlapec odfrkl a klackovitě se loudal ke dveřím. Když byl v bezpečné vzdálenosti, otočil se a zařval: „To hlášení si můžete klidně strčit za klobouk! Mě žádná usoplená učitelka nerozhází! Se mnou nehnete, slečinko, kvůli vám nejdu. To si pamatujte, kvůli vám nejdu!“ Počkal si, aby se ujistil, že slečnu Karolínu rozplakal, a pak se vyšoural z budovy.

Nahrnuli jsme se kolem slečnina stolku a snažili se ji každý svým způsobem utěšit. Je to hrozný darebák… zákeřně a zbaběle… nejste tu

od toho, abyste učila takový lidi… to nejsou maycombské způsoby, paní učitelko, opravdu ne… už se tím netrapte. Paní učitelko, nebudete nám něco číst? To o těch kočkách dneska ráno bylo moc hezký…

Slečna Karolína se usmála, vysmrkala se a řekla: „Děkuji vám, miláčkové," poslala nás na místa, otevřela knihu a uvrhla první třídu ve zmatek dlouhatánským příběhem o ropuše, která bydlela v předsíni.

Když jsem toho dne počtvrté míjela Radleyovy – z toho dvakrát tryskem – vyrovnala se už má trudnomyslnost ponurosti toho domu. Budeli zbytek školního roku probíhat v tak dramatickém ovzduší jako první den, mohlo by to být i trochu zábavné, ale vyhlídka, že bych se měla na devět měsíců vzdát čtení a psaní, ve mně vyvolávala myšlenku na útěk.

K večeru byly moje cestovní plány téměř hotovy; když jsme s Jemem běželi po chodníku o závod vstříc Atikovi, který se vracel z práce, Jem mě snadno předhonil. Bylo naším zvykem rozběhnout se k němu v okamžiku, kdy jsme ho uviděli v dálce zahnout za roh poštovního úřadu. Zdálo se, že Atikus už zapomněl na to, že jsem v poledne upadla v nemilost; vyptával se mě na školu. Odpovídala jsem jednoslabičně a Atikus na mě nenaléhal.

Kalpurnie možná vytušila, že jsem měla smolný den: nechala mě, abych se dívala, jak chystá večeři. „Zavři oči a otevři pusu, mám pro tebe překvapení," řekla.

Nedělávala chrupinky často, říkala, že nemá času nazbyt, ale dnes, když jsme byli oba ve škole, neměla tak napilno. Věděla, jak mám kukuřičné chrupinky se škvarky ráda.

„Scházelas mi tu dneska," řekla. „Okolo dvou hodin tu bylo tak smutno, že jsem si musela pustit rádio."

„Proč? Vždyť nejsme s Jemem nikdy doma, jenom když prší."

„Já vím," řekla, „ale vždycky se můžu někoho z vás dovolat. Kolikpak času asi denně promarním tím, jak vás pořád musím shánět. No," řekla a zvedla se ze židle, „nejmíň tolik, že za tu dobu stačím upíct pekáč chrupinek. Tak teď utíkej a já dám večeři na stůl."

Kalpurnie se sklonila a políbila mě. Vyběhla jsem z kuchyně a divila jsem se, co se to s ní děje. Chce si mě udobřit, to bude ono. Byla na mě vždycky hrozně zlá a teď konečně vidí, že s tím svým peskováním přestřelila, lituje toho a je příliš zatvrzelá, aby to přiznala. Byla jsem zmožená nepravostmi toho dne.

Po večeři se Atikus usadil do křesla s novinami a zavolal: „Čipero, budeme si číst?“ Nebesa na mě uvalila víc, než jsem mohla unést. Vyšla jsem na přední verandu. Atikus vyšel za mnou.

„Copak se stalo, Čipero?“

Řekla jsem Atikovi, že mi není zrovna moc dobře a že už asi do školy nepůjdu, jestli mu to nevadí.

Atikus se posadil do houpačky a přehodil si nohu přes nohu. Prsty mu zabloudily do kapsičky na hodinky; říkal, že jedině tak může přemýšlet. Vyčkával v přívětivém mlčení a já jsem hleděla upevnit své postavení: „Tys nechodil v životě do školy a nechybí ti to, tak co bych já nemohla zůstat doma. Můžeš mě učit, jako tebe a strýčka Jacka učil dědeček.“

„To nemohu,“ řekl Atikus. „Musím vydělávat na živobytí. Kromě toho by mě zavřeli, kdybych tě nechal doma – dneska dostaneš na noc magnézium a zítra pěkně do školy.“

„Mně je vlastně docela dobře, víš.“

„To jsem si hned myslel. Tak co se děje?“

Pomaloučku jsem mu vyklopila, jaké trampoty mě za ten den postihly. „– a řekla mi, že mě učíš úplně špatně, tak už nikdy číst nemůžeme, už nikdy. Prosím tě, už mě tam neposílej, tatínku, prosím tě.“ Atikus vstal a přešel na konec verandy. Když si zevrubně prohlédl vistárie, vykročil zpátky ke mně.

„Předně si pamatuj, Čipero,“ řekl, „že s nejrůznějšími lidmi mnohem lépe vyjdeš, když si osvojíš jednoduchý trik. Jakživa nikoho opravdu nepochopíš, dokud neuvážíš věc z jeho hlediska –“

„Prosím?“

„– dokud si nevlezeš do jeho kůže a nechodíš v ní.“

Atikus řekl, že jsem se dnes naučila mnoho věcí a slečna Karolína že se také v ledačems poučila. Poznala třeba, že nemá nic dávat Cunninghamovi, ale kdybychom se s Waltrem vžili do jejího postavení, viděli bychom, že z její strany to byl omyl z neznalosti. Nemůžeme po ní chtít, aby se během jediného dne obeznámila se všemi maycombskými zvyklostmi, a nemůžeme jí vytýkat, když si nevěděla jiné rady.

„To mě podrž,“ řekla jsem. „Já jsem si taky nevěděla jiný rady než jí číst, a ona mi to vytkla – poslyš, Atiku, vždyť já ani nemusím do školy chodit!“ Zalykala jsem se nápadem, který mi náhle probleskl hlavou.

„Pamatuješ na Burrise Ewella? Chodí do školy jen první den. Školní pracovnice si myslí, že se předpis dodrží, když ho zapíše –“

„To nejde, Čipero,“ řekl Atikus. „Někdy ve zvláštních případech je lépe zákon malinko obejít. V tvém případě zůstává zákon neoblomný. Takže ti nezbývá než do školy chodit.“

„Nechápu, proč já musím, když on nemusí.“

„Tak poslouchej.“

Atikus řekl, že Ewellové jsou hanbou Maycombu již po tři generace. Kam až jeho paměť sahá, žádný z nich ani jednou nesáhl poctivě na práci. Řekl, že mě jednou o Vánocích, až pojede vyhodit stromek, vezme s sebou a ukáže mi, kde a jak žijí. Jsou to lidé, ale žijí jako zvířata. „Mohou jít do školy, kdykoli se jim zachce, když ukáží sebemenší náznak touhy po vzdělání,“ řekl Atikus. „Existují prostředky, jak je udržet ve škole násilím, ale nutit násilím lidi, jako jsou Ewellové, do nového prostředí je pošetilost –“

„Kdybych já nešla zítra do školy, nutil bys mě násilím.“

„Zůstaňme při tomhle,“ řekl Atikus suše. „Ty, slečno Čipero Finchová, patříš k obyčejným lidem. Ty musíš zákony respektovat.“ Pravil, že Ewellovi jsou členy výlučné společnosti složené z Ewellů. Za určitých okolností jim ostatní občané uvážlivě poskytují určité výsady tím, že jednoduše zavřou oči nad některým jejich počínáním. Tak třeba nemusejí chodit do školy. Nebo další věc, pan Bob Ewell, Burrisův otec, smí lovit a chytat zvěř i v době hájení.

„To je hanebnost, Atiku,“ rozhořčila jsem se. V maycombském okrese byl lov v době hájení podle zákona přestupkem a v očích prostých lidí hrdelním zločinem.

„Je to nezákonné, to je pravda,“ přisvědčil otec, „a rozhodně je to hanebnost, ale když někdo všechny poukázky z charity propije, křičí mu doma děti hlady. Neznám tady v okolí vlastníka půdy, který by těm dětem nepřál všechnu zvěř, kterou jejich otec dokáže trefit.“

„To by pan Ewell neměl dělat –“

„Samozřejmě že ne, ale ten se nikdy nezmění. Chtěla by sis svůj odsudek vylévat na jeho dětech?“

„Ne, tatínku,“ zamumlala jsem a vyrukovala s posledním argumentem: „Ale když budu chodit dál do školy, nebudeme už nikdy moct číst…“

„Tak tohle tě nejvíc trápí, vid?“

„Ano, tatínku.“

Když se na mě Atikus podíval, uviděla jsem na jeho tváři výraz, který ve mně vzbuzoval očekávání. „Víš, co je to kompromis?“ otázal se.

„Obcházení zákona?“

„Nikoli, dohoda dosažená vzájemnými ústupky. Je to takhle,“ řekl, „uznáš-li, že je nutno, abys chodila do školy, budeme si dál každý večer číst jako dosud. Platí?“

„Ano, tati!“

„Budeme úmluvu považovat za zpečetěnou bez obvyklých formalit,“ řekl Atikus, když viděl, že se chystám plivnout.

Když jsem otevřela přední síťové dveře, řekl Atikus: „Mimochodem, Čipero, ve škole o naší dohodě raději nic neříkej.“

„Proč ne?“

„Obávám se, že naše činnost by se setkala s vážným nesouhlasem ze strany učených kapacit.“

Byli jsme s Jemem zvyklí, že se otec vyjadřuje jazykem posledních vůlí, a vždycky jsme ho mohli přerušit a požádat o překlad, když řekl něco, co bylo nad naše chápání. „Cože?“

„Nikdy jsem do školy nechodil,“ řekl, „ale mám takový pocit, že když slečně Karolíně prozradíš, že si každý večer čteme, mohla by si na mě zasednout, a já bych nerad, aby si na mě zasedla.“

Ten večer jsme se smíchy div nepotrhali, když nám Atikus s vážnou tváří předčítal sloupek o muži, který seděl na vlajkovém stožáru bez znatelného důvodu, což bylo ovšem pro Jema dostatečným důvodem strávit příští sobotu nahoře na stromě v naší boudě. Jem tam seděl od snídaně až do slunka západu a byl by tam vydržel i přes noc, kdyby mu nebyl Atikus zarazil další přísun. Přes den jsem v jednom kuse šplhala nahoru a dolů, dělala mu poslíčka, opatřovala mu literaturu, stravu a vodu a právě jsem mu nesla přikrývky na noc, když mi Atikus řekl, že přestanu-li si Jema všímat, sleze dolů. Atikus měl pravdu.

–4–

Ostatní dny, které jsem ve škole prožila, nebyly o nic utěšenější než den první. Vlastně znamenaly jen nekonečný Projekt, který se pomalu vyvinul v Jednotku, na což stát Alabama vyplýtval stohy kreslicích papírů a pastelek v dobře míněné, ale neplodné snaze naučit mě Skupinové dynamice. To, čemu Jem říkal Deweyho desetinná soustava, se koncem školního roku rozšířilo na celou školu, takže mi chyběla možnost srovnání s jinými vyučovacími metodami. Musela jsem se spokojit s tím, co jsem viděla kolem sebe: Atikus a můj strýček, kteří se učili doma, znali všechno – alespoň co nevěděl jeden, věděl druhý. Dále mi neušlo, že otec slouží již řadu let ve státním zákonodárném sboru, pokaždé zvolen bez opozice, a přitom není zatížen ústupkářstvím, které moji učitelé považují za nezbytné k rozvíjení vlastností Dobrého občana. Zdálo se, že Jem, vychovaný zpola na desetinném, zpola na rákoskovém základě, si počíná stejně zdatně sám jako v kolektivu, ale Jem se nehodil za příklad: žádný učební systém vymyšlený lidským mozkem mu nemohl zabránit dostat se ke knihám. Já sama jsem neznala nic kromě toho, co jsem pochytila z četby týdeníku ***Time*** a všeho, co mi doma padlo do ruky, ale jak jsem hlemýždím krokem stoupala po šlapacím mlýnu školské soustavy maycombského okresu, nevyhnutelně jsem nabývala dojmu, že jsem o něco ošizena. Oč, to jsem nevěděla, přesto jsem ale nevěřila, že by dvanáct let nepolevující otravy bylo přesně to, co pro mě stát zamýšlel.

Rok ubíhal. Škola mi končila o půl hodiny dříve než Jemovi, který tam musel zůstávat až do tří, a tak jsem vždycky proběhla kolem Radleyových, co mi nohy stačily, a nezastavila se, dokud jsem nedorazila do bezpečí naší přední verandy. Jednou odpoledne, když jsem pádila kolem, zaujalo cosi můj zrak a upoutalo mě to natolik, že jsem zhluboka nadechla, obezřele se rozhlédla a vrátila se zpátky.

Na okraji Radleyho pozemku stály dva duby; jejich kořeny sahaly až do postranní uličky a dělaly v ní hrboly. Něco na jednom stromě přivábilo mou pozornost.

V dutině po vypadlém suku těsně nad mýma očima vězel kousek staniolu a blýskal na mě v odpoledním slunci. Stoupla jsem si na špičky,

chvatně jsem se ještě jednou rozhlédla, sáhla jsem do díry a vylovila dvě žvýkačky bez vnějších obalů.

V první chvíli jsem byla v pokušení strčit je co nejrychleji do úst, ale pak jsem se rozpomněla, kde jsem. Utíkala jsem domů a až na přední verandě jsem si prohlédla svou kořist. Žvýkačka vypadala jako čerstvá. Čichla jsem k ní; voněla docela dobře. Olízla jsem ji a chvilku jsem čekala. Když jsem pořád neumírala, nacpala jsem si ji do pusy: byla to dvojmátová značky Wrigley.

Když přišel Jem domů, zeptal se mě, kde jsem vzala takový kus žvýkačky. Řekla jsem mu, že jsem ji našla.

„Nejez nic, co najdeš, Čipero."

„Neležela na zemi, byla na stromě." Jem zabručel.

„No vážně," řekla jsem. „Čouhala tamhle z toho stromu, z toho, když se jde ze školy."

„Okamžitě to vyplivni!"

Vyplivla jsem ji. Stejně už ztrácela chuť. „Žvejkala jsem ji celý odpoledne a ještě nejsem mrtvá, ani mi není zle."

Jem dupl nohou. „Copak nevíš, že na ty stromy nemáš vůbec sahat? Bude po tobě, jestli se jich dotkneš!"

„Tys jednou sáhl i na ten dům!"

„To bylo něco jiného! Syp si vykloktat, slyšíš?"

„Ani mě nehne, to bych si spláchla tu chuť."

„Jestli si nevykloktáš, řeknu to na tebe Kalpurnii!"

Než bych riskovala tahanici s Kalpurnií, raději jsem poslechla Jema. První rok mého pobytu ve škole způsobil z nějakého důvodu velkou změnu v našich vztazích; Kalpurniino sekýrování, nespravedlivost a zasahování do mých věcí ochablo v krotké, obecně nesouhlasné hudrování. Pokud jde o mě, někdy jsem si dávala hodně práce, abych ji nedopalovala.

Léto bylo za dveřmi; Jem i já jsme na ně nedočkavě čekali. Léto bylo naše nejmilejší roční období; spávali jsme na zadní, sítěmi chráněné verandě na skládacích lůžkách nebo jsme zkoušeli nocovat v naší boudě na stromě; v létě jsme měli všechna dobrá jídla; vyprahlá krajina hýřila tisíci barvami; ale nejvíc ze všeho znamenalo léto Dilla.

Poslední den nás pustili ze školy brzo, a tak jsme šli s Jemem domů společně. „To Dill přijede asi zítra domů," řekla jsem.

„Nejspíš až pozítří," řekl Jem. „V Mississippi je pouštějí o den později."

Když jsme došli k dubům u Radleyho domu, zvedla jsem prst, abych posté ukázala na dutinu, v níž jsem žvýkačku našla, ve snaze přesvědčit Jema, že jsem ji tam opravdu našla, a zjistila jsem, že ukazuji na další kousek staniolu.

„Vidím, Čipero! Vidím –“

Jem se rozhlédl, natáhl se a obezřele strčil do kapsy malý lesklý balíček. Uháněli jsme domů a na přední verandě jsme si prohlédli krabičku, polepenou staniolem našetřeným z obalů od žvýkačky. Byla to krabička, v jaké se prodávají snubní prstýnky, vyložená purpurovým sametem, s maličkou západkou. Jem stiskl západku. Uvnitř ležely dvě vycíděné a vyleštěné centové mince, jedna na druhé. Jem je prozkoumal.

„Indiánský hlavy,“ řekl. „Devatenáct set šest, Čipero, a jedna je z roku devatenáct set. Ty jsou panečku pěkně starý.“

„Devatenáct set,“ opakovala jsem. „Poslyš –“

„Buď chvilku zticha, přemýšlím.“

„Jeme, ty myslíš, že je to něčí skrýš?“

„Kdepak, kromě nás tudy dohromady nikdo nechodí, leda by byla někoho dospělýho –“

„Dospělí nemají skrýše. Myslíš, Jeme, že si je máme nechat?“

„Já nevím, co jinýho udělat, Čipero. Komu bysme je vrátili? Vím najisto, že tam okolo nikdo nechodí – Cecil chodí zadní uličkou a celou cestu až domů obchází město zadem.“

Cecil Jacobs, který bydlel na druhém konci naší ulice hned vedle poštovního úřadu, šlapal každý den do školy a ze školy celkem půldruhého kilometru, jen aby se vyhnul Radleyovům a staré paní Duboseové. Paní Duboseová bydlela v ulici dva domy nad námi; sousedé se jednomyslně shodovali v názoru, že paní Duboseová je nejjedovatější baba, jakou svět nosil. Jem by kolem jejího domu bez Atika nešel.

„Co myslíš, že máme udělat, Jeme?“

Nálezce se považoval za držitele, dokud neobhájil svůj nárok někdo jiný. Sem tam si utrhnout kamélii, ucrknout si za letního dne horkého mléka od krávy slečny Maudie Atkinsonové, pochutnat si trochu na něčích hroznech, to se nevymykalo zásadám naší mravouky, ale s penězi to bylo něco jiného.

„Mám nápad,“ řekl Jem. „Necháme si je, než začne škola, pak všechny obejdeme a zeptáme se, jestli nejsou jejich. Třeba jsou někoho, kdo

dojíždí autobusem – dneska myslel už jen na to, že vypadne ze školy, a zapomněl je tady. Ty peníze určitě něčí budou, to poznám. Koukni, jak jsou vyleštěný. Ty si někdo střádal."

„No jo, ale proč by si někdo takhle schovával žvejkačku? Ta přece nevydrží."

„Já nevím, Čipero. Ale těchhle mincí si někdo určitě moc vážil…"

„Jak to, Jeme…?"

„No, indiánský hlavy – no, ty přeci pocházejí od Indiánů. Mají ohromnou kouzelnou moc, přinášejí lidem štěstí. Nejenom tak, že je k obědu smažený kuře, ale takový věci jako hodně zdraví a dlouhý léta nebo že uděláš šestinedělní zkoušky… ty mají pro někoho velikou cenu. Schovám si je do bedny."

Než Jem odešel do svého pokoje, díval se dlouhou dobu na Radleyho dům. Zdálo se, že znovu přemýšlí.

Za dva dny nato přijel Dill v plné slávě: jel sám vlakem z Meridianu až na Maycombské nádraží (což byl zdvořilostní název – Maycombské nádraží leželo v abbottském okrese), kde ho čekala slečna Ráchel v jediném taxíku, kterým se Maycomb pyšnil; obědval v jídelním voze, na nádraží v Bay St. Louis viděl vystupovat z vlaku srostlá dvojčata a trval na svém vyprávění navzdory všem hrozbám. Odložil ty ohavné krátké kalhoty, které se připínaly na knoflíky ke košili, a měl na sobě opravdové kalhoty s opaskem; přibral za ten rok, ale nevyrostl, a vykládal, že viděl svého otce. Je prý vyšší než náš, má černou bradku do špičky a je prezidentem železniční společnosti L & N.

„Pomáhal jsem chvilku strojvůdci," řekl Dill a zívl.

„Houby s octem jsi pomáhal, Dille. Nehoupej nás," řekl Jem. „Co budeme dnes hrát?"

„Toma, Sama a Dicka," řekl Dill. „Pojďte na přední dvorek." Dill prosazoval Roverovy kluky, protože v nich byly tři slušné role. Zjevně ho už unavilo dělat nám charakterního herce.

„To už mě unavuje," řekla jsem. Unavilo mě hrát Toma Rovera, který z ničeho nic ztratí paměť uprostřed filmu, vypadne ze scénáře a objeví se až na konci, když ho najdou na Aljašce.

„Vymysli nám něco, Jeme," řekla jsem. „Už mě unavuje vymejšlet hry."

Byly to naše první dny svobody a my jsme byli unaveni. Napadlo mě, co asi léto přinese.

Odebrali jsme se na přední dvorek. Dill zůstal stát a zadíval se ulicí směrem k chmurnému průčelí Radleyho domu. „Čichám – čichám – smrt," řekl. „Cítím ji, vážně," dodal, když jsem ho okřikla, ať je zticha.

„Myslíš jako, že poznáš po čichu, když někdo umírá?"

„Ne, já si k někomu čichnu a poznám, jestli umře. Naučila mě to jedna babička." Dill se ke mně naklonil a očichal mě. „Jano – Luiso – Finchová, do tří dnů zemřeš."

„Dille, jestli nezavřeš klapačku, dám ti takovou, že ti hlava uletí. Na mou duši –"

„Nechte si to," vrčel Jem, „děláte, jako byste věřili na Horkou páru."

„Ty děláš, jako bys na ni nevěřil," odsekla jsem.

„Co je to Horká pára?" zeptal se Dill.

„Nešels někdy v noci po opuštěný cestě a nenarazils na horký místo?" zeptal se Jem Dilla.

„Horká pára je někdo, kdo se nemůže dostat do nebe, a tak se povaluje na opuštěných cestách, a když skrz něj projdeš, stane se z tebe po smrti taky Horká pára a budeš v noci strašit a sát lidem dech –"

„Jak se to udělá, aby člověk skrz něj neprošel?"

„Nijak," řekl Jem. „Někdy se natáhnou přes celou cestu, ale když musíš skrz něj projít, řekneš: ‚Anděli jasný, život mi nech, kliď se z cesty, nesaj mi dech.' Oni se pak kolem tebe neovinou."

„Nevěř mu ani slovo, Dille," řekla jsem. „Kalpurnie říká, že to jsou negerský žvásty."

Jem se na mě zle zamračil, ale řekl: „Tak co, budem něco hrát nebo ne?"

„Pojďte se koulet v pneumatice," navrhla jsem.

Jem vzdychl. „Vždyť víš, že už jsem na to moc velkej."

„Tak můžeš strkat."

Rozběhla jsem se na zadní dvorek a vytáhla zpod domu starou pneumatiku. Odkutálela jsem ji na přední dvorek. „Jedu první," oznámila jsem.

Dill řekl, že by měl být první on, protože právě přijel. Jem nás rozsoudil, udělil první jízdu mně s tím, že Dill se poveze déle, a já jsem se stočila do pneumatiky.

Až do chvíle, kdy k tomu došlo, jsem si neuvědomovala, že se Jem urazil, když jsem vyvracela jeho řeči o Horké páře, a že trpělivě čeká na

příležitost, aby mi to mohl odvést. A odvedl mi to: strčil do pneumatiky ze vší síly a ta se rozletěla po chodníku. Zem, obloha i domy mi splynuly v jednu bláznivou paletu, v uších mi hučelo, dusila jsem se. Nemohla jsem vytáhnout ruce, abych zastavila, protože jsem je měla vklíněny mezi hrudník a kolena. Mohla jsem jedině doufat, že Jem pneumatiku se mnou předhoní nebo že mě zastaví hrbol na chodníku. Slyšela jsem, jak se Jem za mnou s hulákáním žene.

Pneumatika poskočila po štěrku, smýkla se přes silnici, narazila na překážku a vystřelila mě jako korkovou zátku na dláždění. Před očima se mi dělaly mžitky a zvedal se mi žaludek; zůstala jsem ležet na betonu, třásla jsem hlavou, aby se mi přestala točit, a bušila se do uší, aby mi v nich přestalo hučet, a vtom jsem zaslechla Jema: „Čipero, uteč odtamtud, honem!“

Zvedla jsem hlavu a vytřeštila oči před sebe na schody Radleyho domu. Zůstala jsem jako přimrazena.

„Honem, Čipero, nelež tam!“ ječel Jem. „Zdvihni se, copak nemůžeš?“

Postavila jsem se na nohy a roztřásla se, jak mě zase polilo horko.

„Seber tu pneumatiku!“ řval Jem. „Vem ji s sebou! Copak jsi praštěná?“

Když jsem byla schopna udržet směr, rozběhla jsem se k nim, co mi třesoucí se nohy stačily. „Proč jsi ji nepřinesla?“ hřímal Jem. „Proč ji nedoneseš *ty*?“ zavřískla jsem. Jem mlčel.

„Jen běž, leží kousek za brankou. Vždyť sis na ten dům už dokonce jednou sáhl, copak se nepamatuješ?“

Jem na mě vrhl zuřivý pohled, odmítnout však nemohl, rozběhl se po chodníku, přešlapoval chviličku u branky, pak se vřítil dovnitř a sebral pneumatiku.

„Tak vidíš,“ mračil se Jem vítězoslavně. „Nic na tom není. Na mou duši, Čipero, někdy se chováš tak jako holka, že je to k zbláznění.“

Bylo na tom víc, než tušil, ale řekla jsem si, že mu to nepovím.

V předních dveřích se objevila Kalpurnie a křikla: „Podává se limonáda! Alou všichni z toho slunka, než se mi zaživa usmažíte!“ Dopolední podávání limonády byl letní obřad. Kalpurnie postavila na verandě džbán a tři sklenice a šla si zase po svých. Že jsem upadla u Jema v nemilost, mě nijak zvlášť netrápilo. Po limonádě se mu vrátí dobrá nálada.

Jem do sebe vlil druhou sklenku a poplácal se po hrudníku.

„Už vím, co budeme hrát," oznámil. „Něco nového, co tu ještě nebylo."

„Co?" zeptal se Dill.

„Na Bubu Radleyho."

Občas bývalo Jemovi vidět až do žaludku: vymyslel si tuhle hru proto, aby mi dal na srozuměnou, že se nebojí Radleyů v žádném tvaru ani podobě, aby mohl postavit do protikladu své neohrožené hrdinství a mou zbabělost.

„Na Bubu Radleyho? Jak?" ptal se Dill.

Jem řekl: „Ty můžeš být paní Radleyová, Čipero –"

„Ani mě nehne. Nebudu se –"

„Copak?" divil se Jem. „Ty se ještě bojíš?"

„Může vylízt v noci, až budeme všichni spát…" řekla jsem.

Jem zasyčel: „Prosím tě, Čipero, jak může vědět, co děláme. A kromě toho si stejně myslím, že už tam ani není. Dávno už umřel a nacpali ho do komína."

Dill řekl: „Jeme, můžeme hrát my dva a Čipera se může dívat, jestli se bojí."

Byla jsem si docela jista, že Bubu Radley v tom domě je, ale nemohla jsem to dokázat a cítila jsem, že udělám nejlíp, když budu držet jazyk za zuby, jinak budu nařčena, že věřím na Horkou páru, ač jsem proti takovým úkazům byla za dne obrněná.

Jem nám rozdělil role: já jsem hrála paní Radleyovou a měla jsem jenom vyjít ven a zamést verandu. Dill byl starý pan Radley: procházel se po chodníku a zakašlal, když na něho Jem promluvil. Bubu hrál přirozeně Jem: zalezl pod schody přední verandy a občas vřeštěl a skučel.

Jak pokračovalo léto, pokročila i naše hra. Vytříbili jsme ji a zdokonalili, přidali jsme dialog a zápletku, až jsme sesmolili malé drama, které jsme každý den obměňovali.

Dill byl zloduch nad zloduchy: dokázal se vpravit do každé charakterní role, která mu byla přidělena, a vzbudit dojem, že je velký, pakliže výška tvořila součást požadované ďábelskosti. Jeho dokonalost se měřila jeho nejhorším výkonem; i jeho nejhorší výkon naháněl hrůzu. Já jsem neochotně hrála rozličné dámy, které se objevovaly ve scénáři. Nikdy mi to nepřipadalo tak zábavné jako Tarzan a toho léta na mě při

hře doléhala víc než neurčitá úzkost, přes všechna Jemova ujištění, že Bubu Radley je mrtev a že se mi nemůže nic stát, když mám ve dne kolem sebe jeho a Kalpurnii a v noci je doma Atikus. Jem byl rozený hrdina.

Bylo to malé tklivé drama upředené z kousků a útržků klevet a pověstí, tradujících se v sousedství: paní Radleyová byla krasavice, dokud se neprovdala za pana Radleyho a nepřišla o všechny peníze. Přišla také skoro o všechny zuby, vlasy a pravý ukazováček (Dillův doplněk. Bubu jí ho jednou v noci ukousl, když už nemohl sehnat k jídlu žádné kočky ani veverky), většinou sedávala v obývacím pokoji a štkala, zatímco Bubu pomalu okrouhával všechen nábytek v domě.

Chlapce, kteří se dostali do maléru, jsme hráli všichni tři; já jsem byla pro změnu soudce; Dill odvedl Jema stranou a nacpal ho pod schody a přitom do něho šťouchal smetákem. Jem se včas potřeby zase objevoval jako šerif, rozličtí obyvatelé našeho města a jako slečna Štěpánka Crawfordová, která věděla o Radleyových tolik jako nikdo jiný v Maycombu.

Když nadešla chvíle sehrát velký výstup Bubu Radleyho, Jem se vždycky vplížil do domu, a když byla Kalpurnie otočena zády, uzmul ze zásuvky šicího stroje nůžky, pak se posadil do houpačky a rozstříhal noviny. Dill šel kolem něho, zakašlal na Jema a Jem udělal, jako že Dillovi vrazil nůžky do stehna. Z místa, kde jsem stála, to vypadalo věrohodně.

Když nás pan Nathan Radley míjel na své každodenní cestě do města, znehybněli jsme a zůstali mlčky stát, dokud se neztratil z dohledu, a pak jsme uvažovali, co by nám asi udělal, kdyby to tušil. Ve své činnosti jsme ustávali vždy, když se objevil někdo ze sousedů, a jednou jsem zahlédla slečnu Maudii Atkinsonovou, jak na nás zírá přes ulici; ruka se zahradnickými nůžkami jí strnula ve vzduchu.

Jednoho dne jsme byli tak zabráni hrou kapitoly patnácté dílu druhého Rodiny jistého muže, že jsme si ani nevšimli, že Atikus stojí na chodníku, dívá se na nás a plácá se stočeným časopisem do kolena. Slunce ukazovalo dvanáct hodin.

„Copak to tu hrajete?“ zeptal se.

„Ale nic,“ řekl Jem.